

मोक्ष

आपल्या संस्कृतीत मोक्ष ही एक फार सुंदर कल्पना आहे. पण मोक्ष म्हणजे काही अढळ पद आहे असा चुकीचा अर्थ लावल्याने त्याही कल्पनेतून अनर्थ फार झाला आहे. सारे जग इतके चल आहे की अढळ असे जगात काहीही नाही. मोक्ष हा एक कधीही न संपणारा शोध आहे. आपल्या आयुष्यात प्रत्येक जण काही इच्छा अपेक्षा ठेवीत असतो. या साऱ्या अपेक्षा इंद्रियांशी निगडीत असतात. मी खूप पैसे मिळवीन, घर घेईन, गाडी घेईन अशा सर्व अपेक्षा या गोचर असतात. पण इंद्रियांपल्याड असलेल्या अगोचर गोष्टीचा शोध घ्यायला लागल्यावर मोक्षप्रवास चालू होतो.

मी कोण आहे ? मी काय करतो आहे अगर माझ्या हातून हे काय होते आहे? माझ्या आसपास हे काय चालले आहे? या उत्तर नसणाऱ्या पण उत्तर शोधण्यालायक प्रश्नांनी मोक्षमार्गाचा प्रवास चालू होतो आणि चालू राहतो. ज्या माणसाला हे प्रश्न पडलेच नाहीत त्या माणसाच्या आयुष्यात निरामय आरोग्य येतच नाही. कारण तो प्रत्येक गोष्टीत माशी जशी मधात अडकते तसा अडकलेला राहतो आणि सर्व व्यवहार तपासून पाहण्यासाठी जे अंतर लागते ते त्याला मिळत नाही.

हे तीन प्रश्न जळी, स्थळी, काष्टी, पाषाणी दिसणे हे अधिकआधिक जागरूक होत गेल्याचे लक्षण आहे. आपल्या शरीर आणि अंतःकरणा इतकेच आसपासच्या जगाबाबत अधिकाधिक जागरूक होत गेले असता निरामय या शब्दाचा अर्थ स्पष्ट होत जातो. मोक्षमार्गात काहीही त्याज्य नाही. जे आहे ते आहे आणि जे नाही ते नाही असे सतत समजले की इच्छा संपतात. वैराग्य उत्पन्न होते. वैराग्य उत्पन्न झाले की समाधान अखंडित राहू लागते.

धर्म, अर्थ आणि काम या तीनही गोष्टी मोक्षमार्गासाठी अत्यावश्यक

शिदोरीसारख्या असतात. यातील कोणतीही गोष्ट त्याज्य मानणे म्हणजे हवा, पाणी आणि अन्न यांपैकी काहीतरी त्याज्य मानून जिवंत राहण्याचा प्रयत्न करण्यासारखे आहे. असे प्रयत्न अनेकांनी करून पाहिले आणि त्यांच्या हाती काहीही लागले नाही. असे असताना आजही कित्येक लोक असा प्रयत्न करतात. आपला मार्ग चुकला हे त्यांच्या लक्षात यायलाच फार उशीर झालेला असतो. पण तोपर्यंत शिष्यपरिवार उत्पन्न झालेला असतो. त्यांनाही हे शोपूट तुटलेले कोल्हे तुटके शोपूटच कसे चांगले हे शिकवीत असतात. अशा तुटक्या शोपटीच्या कोल्हांचा एक समुदाय बनतो आणि उरलेल्या समाजाचा बुद्धिभेद करीत राहतो.

निसर्गाने आपल्याला बहाल केलेले शोपूट फार उपयोगी असते. त्याचा योग्य वापर केला असता आयुष्य आनंदात जायला फार मदत होते. त्याशिवाय निरामय स्वास्थ्य शक्य नाही. खरे म्हणजे निरामय स्वास्थ्य हे दोन शब्द एकत्र आणणे हे पिवळे पीतांबर म्हणण्यासारखे आहे. निरामय याचाच अर्थ स्वास्थ्य आणि स्वास्थ्य म्हणजेच निरामय अवस्था.

या अवस्थेत अगणित पाकळ्या असलेले कमळ उमलत जावे तसे आयुष्य उमलत जाते. अगणित पाकळ्या असल्याने ते पूर्ण उमलले असे कधीच होत नाही. कुणाला असे वाटले तर तो एक भ्रम असतो. प्रत्येक पाकळी उमलताना नवीन रंग, नवीन गंध आणि नवीन स्वाद घेऊन येते. जीवनाविषयी विस्मय वाढत राहतो.

निरामय स्वास्थ्यासाठी अशा प्रकारे धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष अशा सर्व अंगांचा परामर्श घेता आला पाहिजे. वैराग्य, समाधान आणि विस्मय अशी एकप्रकारची बक्षिसेच मिळाली तर मोक्षमार्गाचा प्रवास अखंडित चालू राहतो.